

УДК 343: 349.6

Сергій МАРКО

Національний університет “Львівська політехніка”,
професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, професор
serhii.i.marko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9778-0570

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.200>

© Марко С., 2025

У науковій статті з’ясовано соціальну зумовленість криміналізації суспільно небезпечних діянь проти довкілля, визначено та досліджено її критерії. На переконання автора, соціальна зумовленість кримінальних правопорушень проти довкілля – це уявлення суспільства про криміналізацію відповідних протиправних діянь у цій сфері на основі ступеня їх суспільної небезпеки, відносної поширеності і типовості, динаміки, можливості впливу на них правовими, зокрема кримінально-правовими засобами, здатності системи кримінальної юстиції протидіяти вказаним деліктам. Зазначено, що однією з суттєвих ознак кримінальних правопорушень проти довкілля та водночас соціально-кримінологічних критеріїв криміналізації окремих діянь є суспільна небезпека. Зроблено висновок, що високий ступінь суспільної небезпеки аналізованих діянь зумовлений значущістю охоронюваних суспільних відносин, широким колом об’єктів посягання, а також системою кримінологічних особливостей протиправних діянь, пов’язаних з екологічним ризиком, триваючим характером негативних наслідків (шкоди), постійним розширенням кола суспільно небезпечних посягань, високою латентністю, транскордонним характером, негативним впливом на всі інститути суспільства. Зазначається, що основною ознакою суспільної небезпеки аналізованих діянь є значущість соціальних благ, на які посягає особа – такого стану навколишнього природного середовища та його окремих компонентів, який відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам. Визначено, що характерною ознакою суспільної небезпеки протиправних діянь, передбачених у розділі VIII “Кримінальні правопорушення проти довкілля” Особливої частини Кримінального кодексу України, є їх шкідливість, здатність завдати шкоди.

Ключові слова: довкілля, криміналізація, кримінальні правопорушення проти довкілля, навколишнє природне середовище, суспільна небезпека.

Постановка проблеми. Природа обдарувала Україну унікальним природним середовищем: лісовими, водними, мінеральними ресурсами та надрами, родючими чорноземами. Одними з найбільших за обсягом є запаси вугілля, залізних, марганцевих і титано-цирконієвих руд, графіту, каоліну, калійних солей, сірки, вогнетривких глин, облицювального каменю [1, с. 7]. В країні зосереджені

найродючіші землі сільськогосподарського призначення, які становлять 60354,8 тис. гектарів (71,3 % площі є придатними для сільського господарства). Україна є однією з найзабезпеченіших водою країн у Європі, завдяки цьому забезпечується висока родючість земель і розвиток водомістких галузей промисловості. Значна площа лісів, крім економічної цінності, відіграє важливу роль у репродукції кисню, для збереження довкілля й оздоровлення населення [2, с. 8; 3; 4].

В сучасних умовах людська діяльність все більше впливає на цілість екосистем, які забезпечують життєво важливі функції в інтересах добробуту людини та господарської діяльності. Охорона належного стану довкілля, контроль за раціональним використанням природних ресурсів для задоволення потреб сучасних і майбутніх поколінь є вищим пріоритетом стратегії стійкого розвитку України.

Більша частина екологічних проблем має антропогенний характер: забруднення довкілля та зменшення біорізноманіття насамперед відбувається саме внаслідок деформації і нерозвиненості екологічної культури у певній частини населення [5, с. 64], споживацького та безвідповідального ставлення до природних ресурсів. Такі протиправні дії мають високу латентність та не завжди призводять до негайних наслідків: шкода від них може бути розосереджена в просторі або бути невиявленою впродовж тривалого періоду, а самі кримінальні правопорушення часто стосуються невизначеного кола осіб. Водночас встановити точний взаємозв'язок між дією і наслідком зазвичай неможливо, адже шкода "накопичується" тривалий час і проявляється у вигляді хвороб, погіршення якості життя. Тож не дивно, що в суспільстві існує певна недооцінка суспільної небезпеки злочинності у цій сфері як на рівні повсякденної свідомості, так і на загальнодержавному рівні.

У структурі правового забезпечення природоохоронних заходів важлива роль уділяється кримінальному законодавству, одним із головних завдань якого є правове забезпечення охорони довкілля та запобігання таким кримінальним правопорушенням (ст. 1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) [6, с. 3]. Ступінь важливості правовідносин у зазначеній сфері відображено в розділі VIII Особливої частини КК України "Кримінальні правопорушення проти довкілля" (ст. ст. 236-254 КК України) [7].

З часу прийняття КК України минуло майже чверть століття і питання щодо криміналізації окремих правопорушень досі остаточно не вирішено. Адже лише в 2023 р. до статей, передбачених у розділі VIII Особливої частини КК України, було внесено понад десять змін. Крім того, активно обговорюється доцільність прийняття нового КК України, який містить низку кардинально оновлених положень, спрямованих на охорону правовідносин проти довкілля. Викладене свідчить як про складність регулювання правовідносин у зазначеній сфері, так і про пошук державою оптимальних механізмів впливу на протиправну діяльність.

Сьогодення характеризується виникненням і поширенням нових різновидів екологічних суспільно-небезпечних правопорушень, зростають обсяги заподіяної шкоди, посилюються негативні наслідки антропогенного впливу на довкілля, що не розцінювались раніше як злочинні, а іноді навіть і протиправні. Крім того, постійно виникають та інтенсифікуються екологічні конфлікти різного рівня, збільшуються масштаби екологічних криз, дедалі частіше відбуваються природні катастрофи.

Це об'єктивно наявні явища та процеси, в яких задіяна людина, котра породжує чи підживлює їх. Зважаючи на це, науковці і практики мають вчасно та адекватно реагувати на нові реалії. Тож об'єктивується актуальність з'ясування критеріїв, що визначають соціальну зумовленість криміналізації протиправних діянь проти довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обґрунтування потреб криміналізації протиправних діянь присвячені наукові доробки вітчизняних науковців: Ю. В. Бауліна, І. Г. Богатирьова, С. Б. Гавриша, В. В. Голіни, В. К. Грищука, О. М. Джужі, Г. В. Дідківської, О. О. Дудорова, О. В. Мельник, І. І. Митрофанова, Р. О. Мовчана, В. О. Навроцького, Ю. В. Орлова, В. О. Ортинського, Є. О. Письменського, Д. М. Тичини, Ю. А. Турлової, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна, А. М. Шульги та ін.

В ідеалі кожне криміналізоване діяння має відповідати певним критеріям криміналізації. Наразі серед науковців немає консенсусу щодо переліку, іменування й навіть сутності цих критеріїв. Не визначені вони однозначно й щодо протиправних діянь проти довкілля.

Метою статті є з'ясування соціальної зумовленості криміналізації протиправних діянь проти довкілля, визначення та дослідження її критеріїв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним критерієм криміналізації є суспільна небезпечність діяння. Однією з неодмінних умов ефективності запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля є глибоке пізнання їхніх суттєвих ознак і насамперед адекватне розуміння їхньої суспільної небезпеки, оскільки під час вчинення зазначених протиправних діянь настають такі наслідки, які впливають як на конкретного індивіда, так і на все суспільство.

Суспільна небезпека злочинності загалом – це властивість злочинності завдавати істотної шкоди суспільним відносинам (окремим громадянам, суспільству, державі) або створювати загрозу заподіяння такої шкоди, і одночасно заснована на об'єктивних критеріях суб'єктивної оцінки суспільством характеру і розміру цієї шкоди. Небезпека в аналізованій сфері може виникнути в зв'язку з дією стихійних сил (стихійних лих) та природних явищ, різким порушенням взаємозв'язків у природних системах під впливом антропогенних факторів та ін. [8, с. 14].

Суспільна небезпека протиправних діянь проти довкілля не зводиться лише до окремих шкідливих наслідків або до суми заподіяної екологічної та економічної шкоди, а також шкоди здоров'ю людей, хоча ця складова частина суспільної небезпеки найбільш очевидна та відчутна. Специфікою суспільної небезпеки такої злочинності є її багатооб'єктність і належність до багатьох сфер життєдіяльності людини.

Під час вчинення окремого виду кримінальних правопорушень проти довкілля (наприклад, що посягають на встановлений порядок охорони лісів та іншої рослинності (ст. ст. 245–247 КК України) завдається шкода довкіллю загалом внаслідок грубого втручання в процеси, що відбуваються в природному середовищі. Забруднення вод, наприклад, може призвести до забруднення атмосферного повітря, а знищення лісових насаджень на окремій ділянці може взагалі спричинити зміни екологічної системи на певній території, оскільки відбувається зміна не тільки флори, а й фауни. Тож суспільна небезпека, що розглядається через призму потенційно завданої шкоди, повинна оцінюватися не тільки за параметрами окремого діяння, але і як певна сукупність суспільно небезпечних наслідків, до яких може призвести конкретне діяння.

У цій доктрині вбачаються обґрунтовані погляди, що саме суспільна небезпека того чи іншого діяння, цінність та важливість суспільних відносин, які виступають об'єктом посягання та проявляються в об'єктивному характері заподіяної шкоди (екологічна, матеріальна, моральна), лежать в основі його криміналізації [9, с. 122; 10, с. 257]. Водночас виникає інше запитання: у чому полягає “критерій” суспільної небезпеки, що дає змогу розмежовувати кримінальне правопорушення від адміністративного?

Зокрема, в диспозиціях окремих статей розділу VIII Особливої частини КК України (ч. 2, ст. 239, ст. 239², 254 та ін.) відображена досі не розв'язана одна з фундаментальних проблем – довільність кількісних (вартісних) критеріїв злочинності діянь. З цього приводу до сукупності загальних і спеціальних підстав і принципів криміналізації діянь, що заподіюють майнову шкоду, Л. М. Демидова обґрунтовано зараховує і такий критерій, як адекватне відображення кількісно-якісної визначеності майнової шкоди або якісної кількості іншого за юридичною формою наслідку [11, с. 18].

Різні науковці по-різному розуміють сутність суспільної небезпеки, а також характеристики, за допомогою яких її можна пізнати та оцінити і, отже, вирішити питання, пов'язані з криміналізацією діянь та диференціацією кримінальної відповідальності за їх вчинення. Найбільш традиційним є таке розуміння суспільної небезпеки, за якого вона визнається ознакою кримінального правопорушення відповідно до ст. 11 КК України, що характеризує винне діяння (дію чи бездіяльність), вчинене особою [7].

Так, діяння, що характеризують забруднення моря (ст. 243 КК України) [7] та порушення вимог щодо охорони територіальних і внутрішніх морських вод від забруднення і засмічення (ч. 1 ст. 591 КУпАП) [12], повністю збігаються – відрізняються суспільно небезпечні наслідки, які полягають у “створенні небезпеки для життя чи здоров’я людей або живих ресурсів моря чи могло перешкодити законним видам використання моря” (кримінальне правопорушення) або її відсутності (адміністративне правопорушення).

Відтак було б помилково мовити лише про суспільну небезпеку вчиненого діяння як обставину, що лежить в основі його криміналізації та диференціації кримінальної відповідальності. Вочевидь, такими в окремих випадках є й інші ознаки складу кримінального правопорушення: у наведеному прикладі це суспільно небезпечні наслідки.

З аналізу положень законодавства вбачається, що характер суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти довкілля та інших деліктів, не зарахованих до кримінально караних, часто збігається. Вони посягають на можливість самоочищення та самовідновлення природного середовища і таким способом впливають на стан довкілля та його придатність для існування живих організмів. Розмежування має проводитися за рівнем суспільної небезпеки, тобто інтенсивності впливу на суспільні відносини, яка проявляється в шкідливості негативних наслідків, що настали.

Зазначимо, що суспільна небезпека не може полягати в настанні шкоди суспільним відносинам у сфері раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Під час розкриття поняття суспільної небезпеки вказаних діянь потрібно керуватися словосполученням “можливість заподіяння шкоди”, а не “здатність до такого заподіяння”. Суспільна небезпека є первинною стосовно реалізованої загрози. Принагідно зазначимо, що відображений у КК України підхід до оцінки суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти довкілля передбачає врахування здебільшого реальної шкоди навколишньому природному середовищу та суспільству (за винятком окремих норм з формальним складом).

Як зазначають О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан, суспільна небезпека як ознака поняття злочину є об’єктивно-суб’єктивною категорією, що визначається низкою факторів, зокрема значущістю об’єкта кримінально-правової, тяжкістю наслідків, способом дії, стадією вчинення діяння, формою вини. Під час визначення суспільної небезпеки злочину не повинні ігноруватись і властивості його суб’єкта [13, с. 98]. Вчені наводять влучний приклад: не можуть вважатись однаково суспільно небезпечними, наприклад, з одного боку, дії водія самоскиду, який, чітко усвідомлюючи суспільну небезпеку своїх дій, складає відходи на земельній ділянці задля економії часу та коштів, а, з другого, діяння особи, яка через недбале ставлення до своїх обов’язків допустила забруднення або псування земель (це стосується й інших кримінально караних діянь проти довкілля). Очевидно і те, що діяння особи, яка не здійснила належного контролю за діяльністю підлеглих працівників, внаслідок чого було знято поверхневий шар ґрунту, є менш суспільно небезпечним ніж випадок, коли особа умисно знімає той самий поверхневий шар ґрунту [13, с. 98].

Викладені судження дають змогу дійти висновку, що суспільна небезпека кримінального правопорушення – це певний об’єктивно-суб’єктивний антисоціальний стан кримінально караного діяння, зумовлений всією сукупністю його негативних властивостей і ознак, що містить реальну можливість заподіяння істотної шкоди суспільним відносинам, охоронюваним законом. Така дефініція може слугувати теоретико-прикладним орієнтиром для криміналізації конкретного діяння. Водночас саме критерій істотності шкоди, тяжких наслідків, має бути покладений в основу зарахування суспільно небезпечних діянь проти довкілля до кримінально караних.

Вважаємо, що розв’язання проблем протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля потребує розгляду ознак суспільної небезпеки з позицій інтегрованого кримінологічного підходу, згідно з яким суспільна небезпека вказаних протиправних діянь складається з якісної та кількісної характеристик та не зводиться до суми шкідливих одиничних наслідків, а до суми заподіяної екологічної та економічної шкоди, а також шкоди здоров’ю людей, хоча ця складова частина суспільної небезпеки найбільш очевидна і відчутна.

Якісну сторону суспільної небезпеки характеризує і така властивість злочинності в аналізованій сфері, як характер її негативних наслідків. Об'єктивний характер природних процесів не проявляється миттєво. Це означає, що кримінальні правопорушення в аналізованій сфері в довгостроковій перспективі можуть мати наслідки, відмінні від тих, які виявляються негайно. Йдеться про зникнення представників флори та фауни, вичерпання природних ресурсів, а відтак виникнення генетичних та хронічних хвороб. Крім того, якісна характеристика суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти довкілля проявляється у їх транскордонному характері, оскільки різні типи забруднень навколишнього природного середовища часто поширюються на величезні трансконтинентальні простори.

Кількісна характеристика суспільної небезпеки кримінальних правопорушень проти довкілля виражається в їх ступені та враховується законодавцем як у санкціях, так і у змісті відповідальності за вчинені діяння. Для цього використовуються кількісні параметри – розміри завданої шкоди, набір різноманітних кваліфікувальних ознак та ін. Виділення в окремий розділ Особливої частини КК України кримінальних правопорушень проти довкілля свідчить про зміну поглядів на ступінь суспільної небезпеки незаконного впливу на довкілля та про критичну оцінку його сучасного стану.

Важливо підкреслити, що під час прийняття рішення про криміналізацію протиправних діянь потрібно враховувати, що суспільна небезпека – не єдиний критерій для визнання діяння кримінально караним, хоча є одним з найбільш значущих, оскільки здебільшого пов'язується із заподіянням або загрозою заподіяння істотної шкоди кримінальним законом інтересам, що охороняються. Оцінка характеру та ступеня суспільної небезпеки діяння має значення під час вибору форм протиправної поведінки, які будуть визнані злочинними, та визначення того, які ознаки конкретного складу будуть криміноутворювальними.

Аналіз протиправних діянь в зазначеній сфері дає підстави для виділення критеріїв, які є найвагомішими для визначення їх суспільної небезпеки. До таких, поряд зі ступенем суспільної небезпеки діянь, треба зарахувати їхню відносну поширеність і типовість, динаміку діянь з урахуванням причин, що їх породжують, і умов, можливість впливу на них саме кримінально-правовими засобами, ресурси системи кримінальної юстиції в цьому напрямку. Окремі науковці йменують їх юридично (юридико)-кримінологічними [14, с. 139; 15, с. 17–23], соціально-кримінологічними чинниками криміналізації [16, с. 9].

Потреба у криміналізації низки діянь виникає також, коли загальна небезпека і поширеність їх стала такою, що вимагає вжиття до осіб, що їх вчиняють, заходів кримінально-правового характеру, оскільки інший правовий вплив є малоефективним. Сутність відносної поширеності діяння як критерію криміналізації полягає в тому, що таке діяння у зв'язку зі своєю розповсюдженістю повинне мати певні загальносоціальні закономірності, важливі для формування певної у протидії йому засобами кримінального права.

П. Л. Фріс розглядає відносну поширеність діяння як юридико-кримінологічну підставу криміналізації, тобто динаміку суспільно небезпечних діянь (з урахуванням причин і умов, що їх породжують) [17, с. 334]. Вказаний критерій криміналізації, за його слушним зауваженням, має подвійний характер. З одного боку, потреба встановлення кримінальної відповідальності виникає тоді, коли динаміка антисоціальної поведінки та її структура отримують стійку тенденцію до зростання та погіршення характеристик (як кількісних, так і якісних). З другого – під час криміналізації необхідне врахування причин учинення таких діянь, оскільки таке з'ясування показує зумовленість кримінального закону чинниками, що характеризують джерело злочинної поведінки [17, с. 327].

Динаміка вчинюваних діянь має особливе значення для криміналізації протиправних посягань. Водночас не можна не враховувати, що ступінь поширеності правопорушень може мати подвійне значення. Отже, підлягає оцінці як динаміка протиправних діянь, суб'єктний склад осіб, що їх вчиняють, так і те, чи становлять зазначені дії певну соціальну норму поведінки, неформально сприйняту хоча б частиною населення.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що соціальна зумовленість кримінальних правопорушень проти довкілля – це уявлення суспільства про криміналізацію відповідних протиправних діянь у цій сфері на основі ступеня їх суспільної небезпеки, відносної поширеності і типовості, динаміки, можливості впливу на них правовими, зокрема кримінально-правовими засобами, здатності системи кримінальної юстиції протидіяти вказаним деліктам. Очікувані позитивні наслідки криміналізації протиправних посягань проти довкілля повинні перевищувати негативні.

Соціальна зумовленість криміналізації потребує міждисциплінарного підходу, що містить елементи кримінології, соціології, кримінального права та державної політики у цій сфері.

Однією з суттєвих ознак кримінальних правопорушень проти довкілля та водночас соціально-кримінологічних критеріїв криміналізації окремих діянь є суспільна небезпека. Високий ступінь суспільної небезпеки аналізованих діянь зумовлений значущістю охоронюваних суспільних відносин, широким колом об'єктів посягання, а також системою кримінологічних особливостей протиправних діянь, пов'язаних з екологічним ризиком, триваючим характером негативних наслідків (шкоди), постійним розширенням кола суспільно небезпечних посягань, високою латентністю, транскордонним характером, негативним впливом на всі інститути суспільства.

Під суспільною небезпекою протиправних діянь проти довкілля треба розуміти його здатність заподіяти шкоду суспільним відносинам у сфері раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки, або поставити їх під загрозу заподіяння такої шкоди. Основною ознакою суспільної небезпеки аналізованих діянь є значущість соціальних благ, на які посягає особа, тобто такий стан навколишнього природного середовища та його окремих компонентів (землі, надр, води, атмосферного повітря, рослинності, тваринного світу тощо), який відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам. Характерною ознакою суспільної небезпеки протиправних діянь, передбачених у розділі VIII “Кримінальні правопорушення проти довкілля” Особливої частини Кримінального кодексу України, є їх шкідливість, здатність завдати шкоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мінеральні ресурси України / [редкол.: М. В. Гейченко, О. В. Зур'ян, С. О. Некрасова та ін.]. Київ: Держ. наук.-вироб. підприєм. “Державний інформаційний геологічний фонд України”, 2014. 270 с.
2. Мартин А. Г., Осипчук С. О., Чумаченко О. М. (2015). Природно-сільськогосподарське районування України: монографія. Київ: Компрінт, 328 с.
3. Мединська Н. Система інтегрованого управління водними ресурсами України в полі зору провідних вчених. URL: <https://nubip.edu.ua/node/49032> (Дата звернення: 18.04.2025).
4. Данилишин Б. Галузь, яка витягує економіку України. URL: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/121313-galuz-jaka-vitjaguje-ekonomiku-ukrajini.html (Дата звернення: 18.04.2025).
5. Турлова Ю. А. (2015). Соціально-психологічні передумови криміналізації екологічних злочинів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 34 (3). С. 62–66.
6. Мельник О. В. (2012). Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 19 с.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення: 18.04.2025).
8. Хилько М. І. (2017). Екологічна безпека України : навч. посіб. Київ, 267 с.
9. Колісник С. В., Турлова Ю. А. (2023). Соціально-кримінологічні передумови криміналізації безгосподарського використання земель. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Т. 2. № 76. С. 119–125. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.20>
10. Турлова Ю. А. (2018). Протидія екологічній злочинності в Україні: кримінологічні та кримінально-правові засади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 485 с.
11. Демидова Л. М. (2014) Кримінально-правова відповідальність за заподіяння майнової шкоди : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 37 с.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Дата звернення: 18.04.2025).

13. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. (2020). Про напрями вдосконалення механізму кримінально-правової охорони довкілля (на замітку розробникам нового Кримінального кодексу України). *Вісник Асоціації кримінального права України*. № 1. С. 92–125.
14. Омельчук О. М. (2014). Характеристика юридично-кримінологічних підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь. *Університетські записки*. № 1 (49). С. 138–143.
15. Давиденко В. Л. (2020). Підстави та принципи криміналізації діянь проти власності. *Право і суспільство*. № 2. Ч. 3. С. 17–23.
16. Шульга А. М. (2013). Кримінально-правова охорона земель від забруднення або псування: монографія. Харків: НікаНіва, 264 с.
17. Фріс П. Л. (2005). Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. К. АТІКА, 332 с.

REFERENCES

1. *Mineralni resursy Ukrainy*. (2014). [Mineral resources of Ukraine] / [redkol.: M. V., Heichenko, O. V., Zur'ian, S. O., Nekrasova ta in.]. Kyiv : Derzh. nauk.-vyrob. pidpriem. "Derzhavnyi informatsiyni heolohichniy fond Ukrainy". 270 p. [In Ukrainian].
2. Martyn, A. H., Osypchuk, S. O., Chumachenko, O. M. (2015). *Pryrodno-silskohospodarske raionuvannia Ukrainy* [Natural and agricultural zoning of Ukraine]: monohrafiia. Kyiv : Kompyrnt. 328 p. [In Ukrainian].
3. Medynska, N. (2024). *Systema intehrovanoho upravlinnia vodnymy resursamy Ukrainy v poli zoru providnykh vchenykh* [System of integrated water resources management of Ukraine in the field of view of leading scientists]. Retrieved from: <https://nubip.edu.ua/node/49032> (Accessed: 18.04.2025). [In Ukrainian].
4. Danylyshyn, B. (2013). *Haluz, yaka vytyahae ekonomiku Ukrainy* [Industry that pulls the economy of Ukraine]. Retrieved from: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/121313-galuz-jaka-vitjaguje-ekonomiku-ukrajini.html (Accessed: 18.04.2025). [In Ukrainian].
5. Turlova, Yu. A. (2015). *Sotsialno-psykholohichni peredumovy kryminalizatsii ekolohichnykh zlochyniv* [Socio-psychological prerequisites for the criminalization of environmental crimes]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Vyp. 34 (3). P. 62–66.
6. Melnyk, O. V. (2012). *Zapobihannia zlochynam shchodo zabrudnennia dovkillia v Ukraini* [Prevention of crimes related to environmental pollution in Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.08. Kyiv. 19 p. [In Ukrainian].
7. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. No. 2341-III. Baza danyh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Accessed: 18.04.2025). [In Ukrainian].
8. Khylo, M. I. (2017). *Ekolohichna bezpeka Ukrainy*. [Ecological security of Ukraine]: navch. posib. Kyiv. 267 p. [In Ukrainian].
9. Kolisnyk, S. V., Turlova, Yu. A. (2023). *Sotsialno-kryminolohichni peredumovy kryminalizatsii bezghospodarskoho vykorystannia zemel* [Socio-criminological prerequisites for the criminalization of wasteful land use]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. T. 2. No. 76. P. 119–125. Retrieved from: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.76.2.20> (Accessed: 18.04.2025). [In Ukrainian].
10. Turlova, Yu. A. (2018). *Protydiia ekolohichnoi zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni ta kryminalno-pravovi zasady* [Combating environmental crime in Ukraine: criminological and criminal law principles] : dys. ... dokt. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. 485 p. [In Ukrainian].
11. Demydova, L. M. (2014). *Kryminalno-pravova vidpovidalnist za zapodiannia mainovoi shkody* [Criminal liability for causing property damage]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.08. Kharkiv. 37 p.
12. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia* [Code of Ukraine on administrative offenses]: Zakon Ukrainy vid 7 hrud. 1984 r. No. 8073-X. Baza danyh "Zakonodavstvo Ukrainy" / VR Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (Accessed: 18.04.2025). [In Ukrainian].
13. Dudorov, O. O., Movchan, R. O. (2020). *Pro napriamy vdoskonalennia mekhanizmu kryminalno-pravovoi okhorony dovkillia (na zamitku rozrobnykam novoho Kryminalnoho kodeksu Ukrainy)* [On directions for

improving the mechanism of criminal-legal environmental protection (for the note of the developers of the new Criminal Code of Ukraine)]. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*. No. 1. P. 92–125. [In Ukrainian].

14. Omelchuk, O. M. (2014). *Kharakterystyka yurydychno-kryminolohichnykh pidstav kryminalizatsii suspilno nebezpechnykh diian* [Characteristics of the legal and criminological grounds for the criminalization of socially dangerous acts]. *Universytetski zapysky*. No. 1 (49). P. 138–143. [In Ukrainian].

15. Davydenko, V. L. (2020). *Pidstavy ta pryntsyipy kryminalizatsii diian proty vlasnosti* [Grounds and principles of criminalization of acts against property]. *Pravo i suspilstvo*. No. 2. Ch. 3. P. 17–23. [In Ukrainian].

16. Shulha, A. M. (2013). *Kryminalno-pravova okhorona zemel vid zabrudnennia abo psuvannia* [Criminal and legal protection of land from pollution or damage]: monohrafiia. Kharkiv : NikaNiva. 264 p. [In Ukrainian].

17. Fris, P. L. (2005). *Kryminalno-pravova polityka Ukrainskoi derzhavy: teoretychni, istorychni ta pravovi problemy* [Criminal and legal policy of the Ukrainian state: theoretical, historical and legal problems]: monohrafiia.. K.: ATIKA. 332 p. [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 22.03.2025 р.

Serhii MARKO

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Professor of the International
and Criminal Law Department,
PhD, Professor
serhii.i.marko@lpnu.ua
ORCID: 0000-0002-9778-0570

SOCIAL REASONING OF CRIMINALIZATION OF ILLEGAL ACTS IN THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION

The scientific article clarifies the social conditionality of the criminalization of socially dangerous acts against the environment, defines and investigates its criteria. According to the author, the social conditionality of criminal offenses against the environment is the idea of society about the criminalization of the corresponding illegal acts in this area based on the degree of their social danger, relative prevalence and typicality, dynamics, the possibility of influencing them by legal, in particular criminal law, means, the ability of the criminal justice system to counteract these offenses. It is noted that one of the essential features of criminal offenses in the field of environmental protection and, at the same time, social and criminological criteria for the criminalization of individual acts is social danger. It is concluded that the high degree of social danger of the analyzed acts is due to the significance of protected social relations, a wide range of objects of encroachment, as well as the system of criminological features of illegal acts associated with environmental risk, the ongoing nature of negative consequences (harm), the constant expansion of the range of socially dangerous encroachments, high latency, cross-border nature, negative impact on all institutions of society. It is noted that the main feature of the social danger of the analyzed acts is the significance of the social goods that the person encroaches on – such a state of the natural environment and its individual components that meets the criteria, standards, limits and norms established in the legislation. It is determined that a characteristic feature of the social danger of illegal acts provided for in Section VIII “Criminal Offenses against the Environment” of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is their harmfulness, the ability to cause harm.

Keywords: environment, criminalization, criminal offenses against the environment, natural environment, public danger.